

ІСТОРІЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ФІЛОСОФІЇ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 140.8:21

Вандишев В. М.

ФІЛОСОФСЬКЕ ПІДГРУНТЯ ПРОГНОСТИКИ ЮРІЯ ДРОГОБИЧА

У статті подається аналіз філософсько-методологічного підґрунтя концепції астрологічного прогнозування, яка належить Юрію Дрогобичу – видатному українському і європейському мислителю XV ст. Розглядаючи це питання, автор акцентує увагу на особливостях життя Юрія Дрогобича, а також: символику у його творчості у світлі сучасних йому концепцій Всесвіту.

Так сталося, що інтерес до творчого доробку Юрія Дрогобича (бл. 1450-1494) у вітчизняній науці до останнього часу не супроводжувався перекладом основних із відомих його творів. Ніякі його твори, окрім присвяти папі римському Сіксту IV з Прогностика на 1483 рік та листа до Миколи Чепіля, не перекладались. Тому і постало питання про переклад і видання творів Юрія Дрогобича, визначного вітчизняного та європейського мислителя другої половини XV століття. І сьогодні значна частина з відомих його творів перекладена і видрукувана.

Що ми дізналися про Юрія Дрогобича, як про людину і мислителя, переклавши декілька його творів? Достеменно можна сказати, що він знав точний час свого народження і сам розрахував свій гороскоп. Відомо, що обставини його життя пов'язані зі знаками Терезів або Скорпіона, а дім матеріального достатку там же, де й знак міста Рима (мабуть, у Леві?). Гадаю, що гороскоп Юрія Дрогобича існує. Можливо, хтось має його у своїх фондах, але не «побачив». (Ймовірно, він народився у 1448 році). Сподіваюсь, що буду причетним до визначення точного часу народження земляка. Бо є вже молоді люди, які налаштовані шукати, і я їх знаю!

Творча діяльність Юрія Дрогобича, насамперед, свідчить про потужне просування його вперед на терені науки прогнозування, яку він розумів і сприймав як основу цілісного світосприйняття. Треба зважити на дуже сильний його потяг до медицини, який завершився становленням його як доктора медицини. Професійні медичні знання він досить впевнено продемонстрував вже у Прогностику-1478, де визначено дні, які слід обирати для послаблення впливу космобіологічних факторів.

Цікаво, що доктор Дрогобич дає класичну для свого часу типологію молодих, дорослих та старших людей згідно з їхньою належністю до темпераменту флегматиків, меланхоліків або холериків. Сангвініків він не згадує.

Роздуми над особливостями світосприйняття Юрія Дрогобича і сучасних йому вчених і гуманістів-художників схиляли до певного тлумачення поняття «осьовий час», яке сформулював Карл Ясперс. Він вважав, що вісь світової історії може бути пов'язана з конкретними обставинами людського буття, загальними межами розуміння історичної значущості всіх народів. Межі духовного процесу, який призвів, на його думку, до формування людини із сучасним світоглядом, Ясперс вбачає між 800-ми і 200-ми роками до нашої ери. Таким чином, вісь світової історії він вважає за необхідне віднести до близько 500 року до н. е. [2]. Звідси виникає і поняття «осьового часу», ідейними виразниками особливостей якого були визнані тогочасні філософи: китайці Лаоцзи, що за переказом народився 604 року до н. е., і Конфуцій (551—479); іранський пророк Заратустра (VI ст.); індус Сіддхартха Гаутама, відомий як Будда (563^83); греки Піфагор (570-496), Парменід (540^480), Геракліт (520^160); іудейські пророки Ілія, Ісайя, Ієремія (кін. VII - поч. VI ст. до н. е.).

Але історія людства, поза всіляким сумнівом, неодноразово переживала такі переломні періоди. Якщо пригадати відому істину, що прецесія призводить до певних радикальних космобіологічних змін приблизно кожних 2150 років, то досить показовим у цьому плані виступає період, який охоплює майже все XVI століття. Це той період, коли сильна смута потрясала духовне буття на Русі, коли пошуки

філософського підґрунтя актуалізували духовне життя не тільки на заході Європи, а й на іншому кінці Європейсько-азійського континенту - в Індії і Китаї. Якесь хвиля духовного оновлення і шукання істини прокотилась по цивілізованому світу: італійський геній Леонардо да Вінчі (1452-1519), нідерландський художник Ієронімус Босх (бл. 1450-1516), Юрій Дрогобич, англійський мислитель Томас Мор (1478-1535), Максим Грек (1480-1556), Корнелій Агриппа фон Нетесгейм (1456-1535), Піко делла Мірандола Джованні (1463-1494), Еразм Роттердамський (1469-1534), Філіп Меланхтон (1497—1560). Водночас активно проповідував в Індії визначний релігійний реформатор Шрі Чайтанья Махапрабгу (1486-1534). Значний вплив на духовне життя Китаю мали релігійно-ідеалістичні ідеї Ван Шоуженя (1472-1528) про значення серця як вищого принципу Всесвіту. Втім багато й інших визначних мислителів того часу запліднювали своїми трудами ниву майбутнього знання.

У центрі епохи стояло багато хвилюючих проблем, які чекали свого вирішення: свобода волі і благодать, свобода людини, визначеність наперед і можливість передбачення розвитку життя окремого індивіда, невідворотність долі і воля неба. Століття виявилось сповненим обтяжливих переживань насаперед християнської спільноти, багато з представників якої стали на шлях осягнення істини. Віра, про яку так багато говорили, як виявилось, не мала доступного для власного витлумачення підґрунтя: не було самого тексту, який мав би об'єднати віруючих. Проблема полягала в тому, що було ніби слово Боже, а основної книги - Біблії не було в доступному для всіх вигляді. Звідси всілякі домисли і фантазії.

Головна особливість формування вітчизняної релігійно-філософської культури, як відзначають дослідники, полягала в тому, що перекладена література в древній Русі в IX-X століттях мала набагато більше значення, ніж оригінальна, бо була незрівнянно багатшою за змістом. Чому так сталося, відповіді ґрунтовної ми не маємо, але відомо, що цей масив перекладів поширювався далі на північ Русі. А в XIV-XV століттях відзначають новий сплеск перекладацької роботи. Саме тоді літературне багатство Московської Русі було оновлено хвилею нових південно-слов'янських перекладів з грецької мови. Саме грецькі тексти послуговували зразками для вітчизняної літератури. О. І. Соболевський писав: «Что бы мы ни взяли из области народного поэтического творчества: верования, легенды, сказки, песни, духовные стихи, - во всем мы заметим следы влияния именно переводной литературы» [3]. А важливим для мого дослідження є саме те, що і Юрій Дрогобич навчався на цій літературі, а також на латиномовних працях європейських мислителів, бо доступу до іншої він просто не мав.

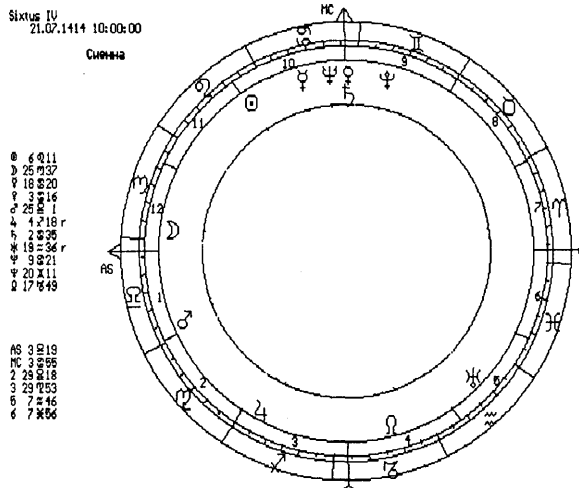
Поза всяким сумнівом, велика за обсягом кількість перекладів суттєво вплинула на весь наш ду-

ховний устрій. Вона ж і привела до появи талановитих вітчизняних мислителів, які глибоко розуміли зміст стародавньої релігійно-філософської літератури і намагались донести його до широких верств віруючих, спираючись на наявні в них вітчизняні духовні багатства. Ця робота спричинила й розвиток власне вітчизняної філософської думки, оскільки певні суб'єктивні релігійно-філософські упередження виливались у більш-менш послідовні філософські концепції. Обставини, що спричинили появу вітчизняної філософії, були напрощуд цікавими і захоплюючими.

Відомо, що визнаним авторитетом серед астрологів доби Юрія Дрогобича був і залишався Птоломай з його «Тетрабіблосом» [4]. Багаторазово згадує цю та інші праці Птолемея і сам Юрій Дрогобич. Зрозуміло, що в той час твори Птолемея існували виключно у рукописному вигляді, а списки кожного значно відрізнялися один від одного. Вже пізніше, завдяки праці Іоахіма Камерарія і Філіппа Меланхтона у 1535-му та у 1553 роках, було паралельно видано грецькі та латинські тексти «Тетрабіблоса». Утім і в часи Юрія Дрогобича існували роботи, які коментували і пояснювали основні положення вчення Птолемея. Серед таких робіт «Парафраз» Прокла, введення до Тетрабіблосу, яке приписують Порфірію, тощо.

Незаперечним свідченням значної астрологічної практики Юрія Дрогобича є гороскоп, складений на день 11 березня 1478 року, або, як тоді визначали такого роду гороскопи, - «Figura Introitalis» [5]. Показники цієї фігури збігаються із сказаним самим Юрієм Дрогобичем у тексті Прогностика на 1478 рік, хоча у фігурі, яку відтворив Гартман Шедель, не представлено числові значення сигніфікаторів. Не можна виключати того, що авторство визначеного хорара могло б належати і сучасникові Юрія Дрогобича. Звісна річ, при цьому слід враховувати певні особливості обчислення часу в ту епоху: поділ доби на денні й нічні години, які були асиметричними. Та, якщо прийняти асцендент у 7° Рака, як це визначив Юрій Дрогобич, то сигніфікація цілком прийнятна.

Він же присвятив свою першу видрукувану типографським способом книгу папі римському Сіксту IV. Що це: данина широкій повазі до папи, неодмінна умова часу, наслідок домовленості з Понтифіком, який фінансував видання, тощо? Сьогодні ми навряд чи це визнаємо, хоча дещо можна знайти у Прогностиках, і уважний читач це помітить. Так, у 1478 році Юрій Дрогобич відзначав, що йому невідомі ні точний час народження папи, ні час інтронізації, тому він і керується загальними сигніфікаторами. У Прогностику 1483 року переважають інші мотиви. Професійний досвід магістра досягнув високого рівня, йому стали підвладними прогресивні техніки. Тут він явно змушений замовчувати деякі майбутні обставини життя папи Сікста IV, у миру Франческо делла Ровере, який народився поблизу Сієни 21 липня

Гороскоп папи римського Сікста IV

1414 року. Папа був середнього зросту, міцної статури, ніс прямий, очі дивляться вдаль з якоюсь потойбічністю і знеямленістю у погляді та виразі обличчя. Принаймні таке враження залишається після знайомства з портретом папи пензля Тиціана.

Зважаючи на певні обставини і прив'язуючись до сучасного бачення ситуації, можна припустити, що папа народився близько десятої-одинадцятої години за місцевим часом. Перше, однак, більш прийнятне. Чому? Тому що про це може свідчити і гороскоп папи, показання якого враховує Юрій Дрогобич у присвяті до прогностичного судження 1483 року. (Не виключено, що в архівах Ватикану зберігся гороскоп папи Сікста IV). При уважному прочитанні присвяти це видно. Ю. Дрогобич пише: «Ти ж могутній найвищими достоїнствами, завдячуючи виключному сузір'ю, під верховенством котрого ти по заслугах називаєшся тепер богом» [6]. Це може означати відомі тоді обставини, оскільки у межах одного натального дому і в межах 33° знаходяться п'ять планет: Сатурн, Венера, Нептун, Меркурій і Сонце. Сатурн - $2G35$ і Сонце - близько $6с^\wedge$. Цей стеліум уявляється вельми сильним, хоча стосовно планети Нептун тоді знати не могли, оскільки відкрито її було лише у 1846 році. До того ж і певне положення стеліуму у карті народження вирізняло папу, котрий «по заслугах називається тепер богом», досягнувши найвищого з можливих для смертного становищ. А в такому становищі папа перебував 13 років.

Знаменним уявляється вислів Юрія Дрогобича: «Сонце, що приєднане до Венери». Таке можливе, коли Венера займає панівне положення в гороскопі. У такому випадку Сонце виглядає слабшим, хоча і знаходиться у своєму знаку Лева. Далі, «любов Юпітера» певним чином проявляється у тому, що він також знаходиться у своєму знаку Стрільця і, можливо, у третьому домі. Це важливий і цікавий показник, враховуючи, що папа все-таки спочатку зробив кар'єру професора філософії і богослов'я у Падуї, а пізніше був професором у Болоньї, Сієні, Флоренції і Перуджі, надрукувавши дві праці.

Згадує у своїй присвяті Юрій Дрогобич і Марс папи, підкреслюючи, що Марс для папи - планета, яка надихає, перебуває в доброму контакті з Венерою і, можливо, на асценденті. Тут важливо нагадати, що папа був людиною рішучою і войовничою, про що свідчить і його наполеглива боротьба з турецькою загрозою. Організуючи протитурецьку оборону, він навіть шукав підтримки у московського князя Івана III Васильовича, хоча і безрезультатно.

Венера у гороскопі папи займає особливе, визначне положення. Відомо, що діяльність папи вигідно відрізнялась від діяльності його попередників. Він поважав науки і мистецтва, які, на його думку, могли і повинні були служити справі возвеличення християнської віри. При ньому суттєво збільшились фонди Ватиканської бібліотеки за рахунок придбання старовинних грецьких і латинських манускриптів. Особливу увагу він приділяв розвитку історичної науки. У роки його понтифікату Плятина написав першу історію папства, а гуманісти Римської академії отримали можливість нормально працювати, не боячись гонінь. Папа Сікст IV заклав у Римі перший у Європі музей, втім, і Сікстинська капела - його дітище. Значний вплив на вищі духовні мистецтвофільські спалахи у діяльності папи мав і невідомий тоді Уран.

Але було дещо і таке у долі папи, про що Юрій Дрогобич вважав за краще у 1483 році промовчати, віднести «на інший час, коли я наважусь розповісти по волі Бога більше і корисніше із початкової при народженні фігури» [7]. Адже у своїй присвяті Юрій Дрогобич «забув» пригадати Сатурн папи. Не виключено, що Сатурн у поєднанні з Венерою був у кульмінаційному положенні на вершині карти. Звичайно у такому положенні Сатурн свідчить про падіння у кінці кар'єри, як результат розплати за деякі порочні обставини життя. (До речі, таке положення Сатурна було і у Наполеона). Доля розпорядилась так, що, походючи з бідної родини, папа проявив непотизм, тобто наділяв своїх близьких родичів прибутковими посадами і незаслужено їх звеличував. Непотизм мав такі розміри, що й досі деякі богослови тільки це і вбачають у діяльності папи, піддаючи його особу нищівній критиці. Так трапилось, що із 34 найменованих ним кардиналів більшість не заслуговували такої відзнаки. Ігумен Фома Торквемада - також його ставленик. Злу місію Сатурна у долі папи можна вбачати і в тому, що відразу після його смерті у Римі відбулися заворушення, а його родичі, протеже і прибічники зазнали пограбувань, переслідувань і насильств.

Погодьтеся, що після всього сказаного стосовно особистості папи Сікста IV присвята Юрія Дрогобича виглядає більш переконливо. До того ж і сам папа, який мав ґрунтовну класичну освіту і досвід професора філософії, цілком мав віддати належне Дрогобичу-астрологу.

Поза всяким сумнівом Юрій Дрогобич був правдивим католиком і віруючою людиною, що на-

клало відбиток і на його творчість. Водночас особливості професійної діяльності астролога тоді вимагали пророцтв стосовно життя визначних особистостей Європи (королі, графи, князі, кардинали тощо), держав і графств, церков і релігій, положення із врожаєм і епідеміями тощо. І все це ми можемо знайти у працях Юрія Дрогобича.

Для того, хто шукає відповіді на певні фундаментальні питання, звісна річ, насамперед важливе філософське і релігійне підґрунтя астрологічної справи і можливість її обґрунтування. Мислителі доби Юрія Дрогобича по-різному тлумачили основи цієї науки. Зрештою логіка такого обґрунтування набула своєї визначеності й очевидності. Почнемо з Абсолюту, з промислу Божого. Для богонатхненного астролога світ, створений Богом (Абсолютною Істиною), міг розгортати своє багатоманіття лише за божественною логікою, тільки будучи підвладним невловимому Логосу. Цю обставину, як те, що не підлягає сумніву, приймали і Конфуцій, і Піфагор, і Геракліт Ефеський, і Птоломей. Щоправда, слабкий людський розум нездатний відповідним чином осягнути блиск світла Абсолюту, але все-таки може наблизитись до розуміння. Адже: «И сказал Бог: да будут светила на тверди небесной [для освещения земли и] для отделения дня от ночи, и для знамений, и времён, и дней, и годов...» [Быт. 1: 14]. І зрозуміло чому, бо Господь створив светила насамперед, щоб вони про щось свідчили, а вже потім для відліку часу.

Для Юрія Дрогобича, як і для багатьох інших талановитих і зацікавлених у шуканні Істини мислителів-сучасників, магія була, насамперед, могутньою основою природознавства, яке розвивалось. А астрологія, алхімія і кабала були сутністю магічного знання. Природний порядок речей у той час цілком узгоджувався з усім релігійним світоглядом. Світ слід було уподібнити гігантському годинниковому механізмові, - ось ідея, до якої рухався сукупний європейський науковий інтелект.

Звідси і надихаюче завдання для людини підняти до пізнання першоджерела життя, пізнання Начала, яке рухає усім світом. А саме астрологія і кидає світло на все наше пізнання промислу Божого. Той, хто достеменно вивчив її, може вловити окремі акорди небесної музики, збагнути, яке земне явище відповідає тій чи іншій констеляції небесних тіл. Світоглядно-методологічна доктрина Юрія Дрогобича спиралась на можливість осягнути природну закономірність, яку Бог втілює у все суще. Бог точний у своїх розрахунках, і все у світі відбувається в конкретно визначений час і у відповідному місці. Звідси і потреба у високій точності розрахунків астролога.

Звідси ж і фундаментальні філософські питання епохи про свободу волі людини, про свободу і про визначеність наперед. Юрій Дрогобич цілком визначено говорить про те, що «...зірками управляються справи земні. Не примушують вони, але дозволяють самим правити; а якщо раптово загрожують -

люди можуть відвести ці загрози розумом» [8]. Логіка доктора філософії зрозуміла, бо важко заперечувати проти впливів руху небесних тіл на все існуюче на Землі, оскільки все у нашому матеріальному плинному світі підлягає тотожним вібраціям. Але хто у цій справі досить освічений? Якщо ж хтось бере на себе відповідальність приписувати небу силу і вплив не тільки на безсловесних тварей, а й на людей, то йому слід було б керуватись словом Божим, а не приписувати зіркам того, що є наслідками наших особистих гріхів, нашої свободи волі. Спробуйте зрозуміти і пророка Іеремію, котрий пояснює: «Так говорит Господь: не учитесь путем язычников и не страшитесь знамений небесных, которых язычники страшатся» [Иер. 10: 2]. Бо саме тут якраз і виявляється, що сила планет і зірок менша, ніж розум людини. Бо надто сильно до цього причетні життя і смерть людини, щоб Бог міг передати якомусь із своїх творінь владу, яку Він один має над усім сущим.

Спроби з'ясувати питання про визначеність наперед також викликають у людей значні труднощі. Тут головне у тому, щоб співвіднести два явно нетотожних рлди явищ. Перше - це тілесні рухи людини, обставини буття її тіла. Другий ряд - це пориви душевні.

У чому визначеність наперед? Насамперед у тому, що все тілесне в людині належить величезності світу тілесного. «Все смертне підлягає небесним законам. Хто б став заперечувати це?»,- запитує Юрій Дрогобич [9]. Йдучи за цією логікою, і Рене Декарт відзначав самодостатність тілесного життя, яке цілком може обходитись без усякого іншого роду впливів.

На щастя, у людини є душа, здатна впливати на дії тіла, у якому вона існує. Душа - начало свідомості людини, вона здатна сприйняти голос Абсолюту, голос вічності. І тоді, якщо знамення зірок, котрі відображають загальний хід розвитку матеріального світу, загрозлив, людина може відвести ці загрози розумом, зазначав Ю. Дрогобич. Зірки - не причина злих вчинків, запевняє він. Зло - від лихих потягів людини, а свобода волі людини для того й існує, щоб зробити вибір на користь добра. Якщо ж людина зробила інший вибір і зрозуміла свою помилку, то вона може одуматись і змінити обставини свого життя. Значення ж астрології в тому, що вона дає змогу визначити певну засторогу або надихнути на вчинок.

Чим більше тілесне й емоційне в індивідуумі відступає перед тваринними інстинктами і пристрастями, тим глибше людина занурюється у багно матеріальної обумовленості свого життя. А там немає свободи, бо там тільки рабство. Якщо ми хочемо бути причетними до свободи, то свою свободу повинні плекати, відсторонюючись від усього, що заважає нашій духовній незалежності.

Юрій Дрогобич був людиною, яка хотіла залишатися самою собою. У листі до Миколи Чепіля (1478) він писав: «Я подивився гороскоп свого народження, в якому знак міста Рима падає в дім ма-

теріальних благ. Хазяїн його розташований успішно на своєму місці. Для мене це було доброю надією, що там мені буде добре. Однак необхідно підкорятись тягарю тіла і зберігати природні умови, оскільки не йдуть від крайності до крайності, якщо не (...)» [10]. На жаль, дуже на жаль, нам ніколи не взнати, що означає ось це «якщо не (...)». А втім, ми знаємо, що Юрій Дрогобич не поїхав до Рима. Отже, йшлося не про пошуки матеріального статку, а про щось суттєве для мислителя? Хоча увесь лист двадцятидев'ятирічного мислителя просякнуто смутком з причини важкого матеріального становища. Може, річ у тому, що він готовий був служити (працювати за гроші!), а не прислужувати? І він це знав!

Досить глибоко філософсько-методологічне підґрунтя астрології розглянув Юрій Дрогобич у «Су-

дженні про затемнення». Знати, які зірки прихильні до тебе, а які протидіють, а також знати, коли відбудеться та чи інша важлива для людини подія, важливо для вибору правильної лінії поведінки у житті. Якщо людину попереджено про наслідки можливих дій і вона зрозуміла значення застороги, то і вибір зробить правильний. А в такому разі людина зможе управляти і своєю долею. Йдеться про те, щоб у спектрі можливих наслідків наших вчинків знайти такий ланцюг наслідків, який врешті приведе нас до Блага. Звісна річ, для цього треба знати, на що націлити себе, якого блаженства шукати. Для Юрія Дрогобича таким блаженством не були ні жадоба наживи, ні честолюбство. Попри все він шукав Істини, знань, які «самою Мінервою послані з гірських вершин» [11].

1. Ясперс К. Смысл и назначение истории.- М.: Политиздат, 1991.-С. 72.
2. Соболевский А. И. Переводная литература Московской Руси XIV-XVII веков. Библиографические материалы.- СПб.: Типография Императорской Академии Наук, 1903.- С. VI.
3. Птолемей Клавдий. Т страбиблос- Б. м., б. г.- 170 с.
4. Дрогобич Юрій. Verba Magistri: пророцтва і роздуми (Наук, ред.-укл.- В. М. Вандишсв).- Дрогобич: Вимір, 2001.- С. 14.

5. Там само.- С 177.
6. Там само.- С 183.
7. Там само.- С. 177.
8. Там само.
9. Там само.-С 148.
10. Там само.-С. 261.

Valentyn Vandyshch

THE PHILOSOPHICAL DETERMINATION OF THE PROGNOSTIC OF YURI DROHOBYCH

This article presents analysis of philosophical and methodological determinations conception of astrological prognostic by outstanding Ukrainian and European scientist of XV century Yuri Drohobych. Considering this problem, attention is stressed on introduction into his life. The author gives a consideration of Drohobych's symbolism in the light of contemporary to him concepts of the Universum.